

Проте неблаганний час та хвороби внесли свої корективи: пішов у вічність вчитель, окремі його учні, змінився статус членів кафедри. Незмінними залишились її традиції, прагнення до вдосконалення та розвитку. До честі нинішнього покоління започатковані при становленні кафедри традиції підтримуються та примножуються нинішнім поколінням. Тож допоки учні пам'ятають вчителя, мають змогу віддати належне його постаті, доти не переривається наступництво науки, її поступ, значущість для правозастосовної та судової практики. Саме тим ми завдячуємо Олександру Анатолійовичу Пушкіну.

Одержано 24.03.2018

УДК 342.95

Ольга Петрівна Гетманець,

завідувач кафедри правового забезпечення

господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

ПРИНЦИП ПРАВОВЛАДДЯ У БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ

В сучасних умовах розвитку ринкових умов господарювання в Україні важливого значення набувають правові засади формування бюджетних відносин, як чиннику державного забезпечення соціальних і економічних показників якості життя населення країни. Бюджетний кодекс України (далі – БКУ) встановлює основи правового регулювання процесів формування, розподілу, використання та контролю бюджетів, що складають бюджетну систему України. До принципів бюджетної системи України, що встановлюються ст. 7 БКУ, належать наступні: єдності бюджетної системи, самостійності, повноти, ефективності та результативності, субсидіарності, справедливості і неупередженості, публічності і прозорості [1]. Враховуючи, що бюджетна діяльність є важливим напрямом фінансової діяльності державних і місцевих органів влади, а також засобом їх утримання, постає питання про її правові засади і відповідність нормам чинного законодавства.

У прагненні української держави до європейських стандартів життя важливо дотримуватися принципу, який у чинних документах країн Євросоюзу встановлений, як принцип правовладдя, що забезпечує демократизм, підзвітність тих, кого наділено публічною владою і захищеність людських права у суспільстві, зокрема у сфері бюджетних відносин. Проте на сей час вказані принципи побудови бюджетної системи встановлюють переважно економічну складову бюджетної діяльності, не враховуючи її правового значення.

У збірнику «Мірило правовладдя», підготовленого Венеційською комісією Ради Європи визначено, що національна природа Європейського союзу спонукала його випрацювати концепцію Rule of Law (правовладдя), як загальний принцип права, застосований до її власної юридичної системи. Практика Суду справедливості Європейського союзу свідчить, що правовладдя охоплює: (ієрархічну) вищість приписів права; інституційні противаги; судовий нагляд; (процесові) засадничі права включно з правом на судові засоби захисту, а також принципи рівності та співвимірності (пропорційності) [2, с. 14]. Враховуючи

особливості побудови української правової системи йдеться про принципи права, які частково враховані при побудові бюджетних відносин, зокрема законність, рівність, пропорційність. Складно впровадити у бюджетні відносини такі принципи, як інституційні противаги і судовий нагляд, оскільки в українській правовій системі, відповідно до Конституції України, поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову забезпечується рівністю повноважень у суспільстві, а нагляд реалізується у вигляді бюджетного контролю.

Як вважають дослідники принцип «правовладдя» за змістом співпадає з українським принципом «верховенства права», оскільки «верховенство права – це панування права у суспільстві, яке потребує від суспільств його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті перед усім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо» [2, с. 84]. Одним із проявів верховенства права, як це встановлено в Конституції України, є те, що право не обмежується лише законодавством, а є однією з його форм і включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. З цих позицій доцільно проаналізувати дію принципу верховенства права (правовладдя) у бюджетних відносинах.

У визначенні «бюджету», яке встановлює ст. 2 БКУ, його значення розглядається, як план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідними органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами протягом бюджетного періоду. Отже у правовому значенні бюджет, що приймається щорічно, визначає право органів державної та місцевої влади на формування, розподіл, використання відповідних бюджетних ресурсів та їх контроль. Проте бюджетні повноваження задіяних учасників реалізуються у бюджетному процесі по різному. На стадії виконання бюджетів ці повноваження забезпечуються шляхом бюджетного асигнування, яке має кількісне, часове і цільове обмеження. Отже при правовій рівності учасників бюджетного процесу економічна рівність у фінансуванні не можлива.

Фахівець фінансового права Л. К. Воронова вказувала, що через державний бюджет держава концентрує певну частину національного доходу і централізовано розподіляє її на розвиток економіки, соціальний захист населення, утримання органів державної влади й управління, оборону країни [3, с. 47]. Вказані напрями складають основні напрями державного фінансування і як свідчить Закон України Про Державний бюджет на 2018 рік до основних пріоритетів бюджету 2018 належить: економічне зростання, підвищення доходів населення, посилення обороноздатності, підтримка аграрного сектора, будівництво доріг, децентралізація, енергоефективність, а також розвиток людського капіталу. При цьому 165,3 млрд. гривень – майже на 30 млрд. грн більше, ніж у 2017-му – передбачено виділити на оборону і безпеку [4].

Таким чином, право влади вирішувати важливіші питання економічного розвитку країн реалізується у бюджетному процесі. Законодавець на всіх бюджетних читаннях вирішує які пріоритети у бюджетному фінансуванні потрібно встановити на рік, що і реалізуються шляхом голосування на державному або місцевому рівні при прийнятті нормативно-правового акту про бюджет. Право виконавчої влади у бюджетному процесі на стадії розгляду проекту і прийняття відповідного нормативно-правового акту обмежується правозастосовною діяльністю, оскільки розгляд і затвердження законопроекту – це повноваження представницької влади і виконавча влада не має права втручатися в цей процес. З цих позицій вимога бюджетної діяльності, що базується на дотриманні принципу правовладдя потребує

поширення повноважень усіх гілок влади у бюджетному процесі на стадії його розгляду. Бюджетний процес на місцевому рівні, як і на державному, має ті самі ознаки і прогалини у повноваженнях громади при формуванні бюджетних коштів і напрямів їх використання на місцях.

Європейські підходи до панування правовладдя у країні передбачають виміри (тести), за якими можливо в різних країнах з різними показниками життя та системою права визначити дотримання вимог принципу верховенства права. Це такі показники як: а) законність; б) юридична визначеність; в) запобігання зловживанням; г) винність перед законом і недискримінаційність; д) приклади виконання вимог законодавства.

Враховуючи ці показники слід вказати, що у сучасному бюджетному процесі юридична визначеність бюджетних повноважень учасників бюджетного процесу потребує удосконалення шляхом поширення повноважень громади, населення, виконавчих органів влади щодо участі в розгляді і затвердженні проектів бюджетів, які вони готували. Показник щодо виконання вимог законодавства, як свідчать дані перевірок органів бюджетного контролю, як правило пов'язані з недосконалістю планування бюджетних коштів і встановленням напрямів їх використання. Впровадження принципу правовладдя у бюджетні відносини сприятиме встановленню соціальної справедливості при формуванні, розподілі та використанні бюджетних коштів.

Список бібліографічних посилань

1. Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 59. Ст. 2047.
2. Мірило правовладдя. Коментар. Глосарій = Rule of Law. Checklist / Венеційська комісія Ради Європи. Страсбург, 2016. 163 с.
3. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. Л. К. Воронової. Київ : Алерта, 2011. 558 с.
4. Верховна Рада України ухвалила Держбюджет – 2018 // Прямий канал. URL: <https://prm.ua/byudzheth-2018> (дата звернення 07.01.2018).

Одержано 18.03.2018

УДК 347.1

Андрій Богданович Гриняк,

*старший науковий співробітник, завідувач відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА НОРМА ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДРЯДНИХ ВІДНОСИН

Сучасна юридична наука характеризується наявністю двох підходів до визначення елементів механізму правового регулювання: 1) широкого, що характеризується наявністю сукупності елементів, які беруть участь у впорядкуванні суспільних відносин (норми права, нормативно-правовий акт, юридичні факти, правовідносини, тлумачення, реалізація права, законність, правосвідомість, правова культура, правомірна поведінка, протиправна поведінка, юридична відповідальність); 2) вузького, який включає лише елементи,